

Az erdőgazdálkodás közgazdasági problémái

G Ö N D Ó C S I M R E

Az új gazdasági mechanizmus jelentős szerepet biztosít az értéktörvénynek. Ezért az új gazdasági viszonyok között a vállalati tevékenység legfőbb, bár nem kizárólagos értékmérője a nyereség. Ez a körülmény szükségessé teszi az erdőgazdálkodás ilyen vonatkozású felülvizsgálatát is. Cikkemben a kérdés néhány vitatott összefüggéséhez szeretnék hozzászólni.

Általában a szocializmusban minden termelési tevékenységnek, így az erdőgazdálkodásnak is az a feladata, hogy az intenzív bővített újratermelés és a jövedelemfokozás útján hozzájáruljon a társadalom anyagi és kulturális szükségletének minél tökéletesebb kielégítéséhez. Az erdőgazdálkodás e feladatát a fának, mint nyersanyagának a megtermelésével és az erdő úgynevezett egyéb hasznának (védelmi, esztétikai, üdültetési stb.) az érvényrejuttatásával látja el. Az erdőgazdálkodásnak az értéktörvény alapján történő értékelésénél a nehézségek alapvetően két sajátosságból adódnak. Egyrészt a hosszú termelési ciklus okoz nehézséget, másrészt az a körülmény, hogy az erdő egyéb hasznáról az általános tapasztalatokon túl számszerű adatokkal nem rendelkezünk. Ezek a nehézségek azonban nem jelenthetik azt, hogy lemondjunk az erdőgazdálkodás objektív értékeléséről. Ez az értékelés több, csak tendenciában kifejeződő számot fog tartalmazni, de biztonsága így is többszörösen meghaladja a szubjektív ítéletre bízott értékelést.

1. *Az erdőterületek termelési célok szerinti elkülönítése.* Az erdőrészeknek a termelési célok szerinti elkülönítését az erdőrendezés ma is elvégzi és ezt az üzemtervekben rögzíti. Az elkülönítés alapja a kizárólagosság és a szubjektív ítélet. Cikkemben kizárólagosság fogalmán azt értem, amikor az erdő célja a körülmények folytán adott (pl. egészségügyi intézmények körül egészségvédelem stb.).

Az „egyéb termelési célt szolgáló” erdőrészek kijelölésénél — mivel az értékük megítéléséhez szükséges számszerű adatokkal a legtöbb esetben nem rendelkezünk — az elkülönítés alapja jövőben is a kizárólagosság és ezen felül a nép-gazdaság teherbíróképessége lehet.

A fának mint „nyersanyag termelésére szolgáló” erdőrészek kijelölésének azonban egyértelműen csak az ezirányú társadalmi szükséglet lehet az alapja. A társadalom ugyanis csak szükségletének mértékéig ismeri el e tevékenységet. Ez a társadalmi elismerés az árban ölt testet. A probléma itt az, hogy a társadalmi elismerést milyen ár juttassa kifejezésre. Nyilvánvaló, hogy az adott árrendszer nem képviselheti a társadalmi elismerést, nemcsak azért, mert az ár az erdőgazdaságra jellemzően a legtöbb választék esetében eltér az értéktől, hanem azért is, mert a hosszútávú termelési ciklus végére a várható értékingadozást is figyelembe kell venni. Erre támpontot az elmúlt évek áralakulási és fafelhasználási trendjeinek alakulásából lehet nyerni. Az így kialakított árban már kifejezésre jut az a társadalmi elismerés, amely az erdőgazdálkodás számára meghatározza azt a legrosszabb termőhelyet, amelyen még gazdaságosan — a jövedelem fokozás gazdasági követelményének megfelelően — lehet faanyag-termelést folytatni. A fatermelésre kijelölt erdőrészeknek a következő feltételt kell kielégítenie:

$$c + v + m \leq A$$

tehát az állomány kitermelési értékének (A) nagyobbnak, vagy legalább egyenlőnek kell lenni, mint a társadalmi többlettermékekkel (m) növelt önköltség (c + v). A többlettermék nem azonos ugyan a bankkamattal, de ilyen megközelítésben a minimális eredménynek legalább olyan nagyságúnak kell lennie, mint a befektetett költségek és a költségek után számított kamat összege. Ekkor a

$$(c + v) \cdot (1 + i)^{n-k} \leq A \quad (1)$$

ahol

i = a költségek után számított kamatláb,

n = vágásérettségi kor,

k = az állomány kora a költségfelhasználás idején.

Azt a legrosszabb termőhelyet, amelyen még gazdaságosan lehet faanyagtermelést végezni, a továbbiakban értékmeghatározó termőhelynek nevezem.

Az értékmeghatározó termőhelynél rosszabb termőhelyeken, ahol nem lehet cél a faanyag termelése, az erdő egyéb hasznának érvényrejuttatását kell biztosítani. Az itt létesítendő vagy már meglévő erdő költségeit a kizárólagosság mellett a népgazdaság teherbíróképessége szabja meg.

2. *Fafajpolitika.* Az erdőgazdálkodásban az erdő elsődleges céljának meghatározása mellett, amely az egyes termőhelyek kategorizálását — ökonómiai osztályozását — jelenti, igen fontos szerepe van a fafaj megválasztásának. Ebben a kérdésben az elmúlt évtizedekben többször változott a nézet. Kívánatos tehát, hogy szubjektív megítélés helyett ebben a vonatkozásban is olyan objektív értékmérőt válasszunk, amely egyértelművé teszi az egyes termőhelyeknek megfelelő fafaj megválasztását. A kizárólagosan egyéb célú erdőnél természetesen a fafaj megválasztását az erdő létesítésének célja és a termőhely együttesen dönti el. A fatermelést szolgáló erdőrészek esetében pedig a fafaj megválasztásában a társadalmi elismerés a döntő szempont. A társadalmi szükséglet és egy adott termőhelyen szóbajöhető fafajok potenciális termésének ismeretében elkészíthető a fafajoknak és a sorrendje, amely a követendő fafajpolitikát meghatározza. Kétségtelen azonban, hogy nehéz megmondani ma, mi lesz a társadalom szükséglete a ma felújításra vagy telepítésre kerülő terület állományának vágásérettségi korában. Az eddig megjelent fafaj-értéksorrendeknek egy adott termőhelyre történt vonatkoztatása azt mutatja, hogy az így képzett új értéksorrend akkor sem változik meg lényegesen, ha figyelembe vesszük a jövőben várható igényváltozásokat. A számítások pontossá tételéhez azonban még számos kérdés vár megoldásra, mint a már említett potenciális termés fafaj és eredet szerinti megállapítása, szocialista szemléletű erdőértékszámítás kidolgozása. Itt nem a klaszszikus értelmezésű erdőértékszámításra gondolok, hanem az erdőállomány értékének olyan meghatározására mint pl. ahogyan azt *dr. Márkus László* a bükk állományok esetében meghatározta. A termelés biztonsági kérdései, költségek alakulása stb. közül bármelyik problémájának értékelése külön-külön is elérné egy cikk terjedelmét. Itt csupán a fafajpolitika egyértelműbbé tételének a lehetőségére kívántam rámutatni.

3. *A gazdálkodás és közgazdasági szabályozók összefüggései.* Az erdőgazdálkodás nagyobb részben vállalati keretben folyik. A közgazdasági szabályozók-

nak úgy kell működniök, hogy a vállalati érdekeltség egybeessék az erdőgazdálkodásnak a bevezetőben meghatározott feladatával. A szabályozók kialakításában az első megoldandó kérdés a hosszú fatermelési ciklust olyan részekre lebontani és a közgazdasági szabályozókat e részekhez kötni, amelynek alapján a vállalati érdekeltség az általános feladtnak megfelelően biztosítható. Így célszerű elkülöníteni az erdősítéseket, nevelővágásokat, véghasználatokat és a választékolást.

A kidolgozott szabályozóknak a vállalati érdekeltség megteremtése mellett gondoskodni kell a helyzeti előnyből adódó, ún. különbözőzeti földjáraadék elvonásáról, hiszen az árban testet öltő társadalmi elismerés az érték meghatározó termőhelyhez kötött. Az ennél kedvezőbb adottságú termőhelyeken természetszerűen ennél nagyobb haszon, tehát többletnyereség adódik.

$$A = c + v + (m_1 + m_2) \quad (2)$$

ahol

m_1 = az érték meghatározó termőhelyen képződő többlettermék,

m_2 = különbözőzeti földjáraadék.

A különbözőzeti földjáraadék-jellegű többlettermék a vállalatnál többletnyereségként jelentkezik és természetéből következően nem az erdőgazdaság jó munkájának eredménye. Az erdőgazdaság munkájának helyes értékeléséhez ezt a többletnyereséget (különbözeti földjáraadékot) külön meg kell állapítani és elvonásáról gondoskodni.

A következőkben az elkülönített erdőgazdálkodási résztvevőkenységek és a közgazdasági szabályozók néhány összefüggésével kívánok foglalkozni.

a) Az erdősítések. Az erdősítéseknél a közgazdasági szabályozók egységárrendszer differenciálása történhet erdőgazdaságonként, fafajonként, vagy célszerűen elkülönített műveletenként. Alapvetően mindkét rendszernél az önköltség a kiindulási alap. Annak mértéke azonban, a fatermelésre szolgáló termőhelyek esetében nem haladhatja meg befejezett erdősítéseknél az alábbi összeget:

$$(c + v) \cdot (1 + i)^k \leq \frac{A}{(1 + i)^{n-k}} \quad (3)$$

ahol

k = az erdősítés befejezésének ideje.

Az erdőgazdaságonként differenciált egységárrendszer nyilvánvalóan nem tölti be azt a szerepet, amelyet megkívánunk tőle, mert

1. nem érvényesíthetők e rendszer keretében a fafajpolitikai irányelvek,

2. a vállalatokat egyértelműen az egységárnál kisebb költséggel elvégezhető területek erdősítésére ösztönzi.

A fafajokra épített egységárrendszer már lehetővé teszi a fafajpolitikai irányelvek érvényesítését, de nem küszöböli ki az erdőgazdaságoknak a könnyen erdősíthető területek felé való törekvését. A műveleti egységárrendszer és az önköltség alapján kidolgozott rendszer az erdőgazdaságoknak e törekvését kiküszöböli, de önmagában a fafajpolitika érvényesítését nem teszi lehetővé. Ezért egy olyan kombinált rendszer bevezetése látszik célravezetőnek, amely műveleti egységár vagy önköltségi alapon áll, de figyelembe veszi az alkalmazott fafajt is.

b) *A nevelővágások.* A nevelővágások célja alapvetően nem a faanyagnyerés, hanem az, hogy a visszamaradó állományokat alkalmassá tegye a termelési célként megszabott szükséglet kielégítésére. A közgazdasági szabályozókat ezért olyan tényezőkre célszerű építeni, amelyek kapcsolhatók a nevelővágások céljához. Anélkül, hogy felsorolnám valamennyi lehetőséget és értékelném azokat, csak a célszerűnek mutatózó módszer megemlítésére és annak legfontosabb vonatkozásaira sorítkozom. A közgazdasági szabályozókat véleményem szerint a nevelővágás fokozatainak megfelelően állománytípusonként, egységnyi területre célszerű megállapítani, esetlegesen összekapcsolva az erdőértékszámításnak olyan vonatkozásával, amivel a nevelővágásokkal elért értéknövekedés lemérhető. Ezzel a rendszerrel egyrészt megteremtünk az erdőgazdaságoknak az anyagi érdekelttségét a nevelővágások elvégzésére, másrészt biztosítanánk az ellenőrzés értékelésének objektivitását.

Az érdekelttség elválasztása a kitermelt fatömegetől megszünteti azt az ellentmondást is, amely a kitermelt fatömeghez kapcsolódó anyagi érdekelttség esetén a nevelővágásoknál a jobb minőségi állományok gyérítésére ösztönöz.

A nevelővágások költsége nem haladhatja meg azt a mértéket, amit a vele érvényre juttatott értéknövekedés jelent. Képletben:

$$(c_e + v_e) \cdot (1 + i)^{n-e} \leq A_e \quad (4)$$

ahol

e = a faállomány kora a nevelővágás idején,

A_e = nevelővágással érvényre juttatott értéknövekedés.

c) *A véghasználatok.* A véghasználatoknál kétirányú ösztönzést kell megoldani. Az erdőgazdaságokat érdekeltté kell tenni — egyrészt a kitermelési lehetőségek kihasználásában, másrészt a kitermelt faanyagnak értékesebb választékokra történő feldolgozásában. Ez utóbbi érdekeltséget az előhasználatokból kikerült fatömegre is ki kell terjeszteni. A kétirányú ösztönzés megteremtésén túl a közgazdasági szabályozóknak meg kell teremteniök a bővített újratemelés költségeit, valamint gondoskodniok kell a különbözeti földjára elvonásáról is.

A véghasználati lehetőségek kihasználásának az érdekelttségét és a kitermelt faanyagok értékesebb választékra történő feldolgozásának az ösztönzését célszerű külön megoldani. Így ugyanis az ösztönzés iránya egyértelműen megoldható az előhasználatok kitermelt fatömegére való kiterjesztése esetén is. Ellenkező esetben az alábbi problémák merülnek fel:

1. A nevelővágásoknál a fiatalabb állományok nevelésének elhanyagolásával az idősebb, növedékfokozó korú állományok gyérítésére és egyben a jobb minőségű egyedek letermelésére ösztönöz.

2. A megoldástól függően aszerint, hogy milyen tényezőhöz kapcsolódnak a közgazdasági szabályozók, még további problémák is felmerülnek. Így például a bruttó fatömegre épített elvonási rendszernél a bruttósítás hibái.

A véghasználati kitermelési lehetőségek kihasználására való ösztönzés a kitermelhető fatömeg értéke alapján — amely természetesen egy kidolgozásra váró erdőértékszámításra alapulna — egyértelműen megoldható. A kitermelhető véghasználati fatömeg értéke után befizetett összeg arra ösztönözné az erdőgazdaságokat, hogy kitermelési lehetőségeikkel maximálisan éljenek.

d) A választékolás. A kitermelt faanyagból minél értékesebb választékokra történő feldolgozást csak olyan szabályozó rendszerrel lehet megoldani, amelyik az egyes választékok minőségi eltéréseit is figyelembe veszi. A közgazdasági szabályozókat itt az értékesített választékokra érdemes építeni, e rendszer számos előnye miatt. Ezek az előnyök összefoglalva az alábbiak:

1. Értékesebb választékok termelésére ösztönöz, mert az értékesebb választékoknál nagyobb nyereséget biztosít.
2. A befizetés alapja objektív (számla), könnyen ellenőrizhető.
3. A rendszer keretében biztosítható a bővített újratermelés költsége.
4. A kitermelt faanyagnak eltérő minőségéhez automatikusan alkalmazkodva biztosítja a különbözőzeti földjáradék elvonását.
5. Az ösztönzés a piac változásainak megfelelő választék termelésére egyszerűen, gyorsan megoldható.
6. Megteremti a gazdálkodás biztonságát.

Haladó erdőgazdasági elvek írásos emlékei a Széchenyiek sopronmegyei erdőbirtokain a 18. század végén

KOMLÓS GÉZA

A Széchenyiek sopronmegyei erdőbirtoka 6052 kat. holdat tett ki. Az erdőbirtokon folytatott erdőgazdálkodásra vonatkozóan értékes írásos feljegyzések találhatóak a Széchenyi család levéltárában. Az összesen 55 polcfolyómétert és 378 db iratcsomót tartalmazó levéltári anyag egykorú feljegyzéseiből kellő képet kaphatunk az akkori erdőgazdálkodásra.

Erdemes tanulmányozni, hogy a különböző rendtartásokban, utasításokban, „vélekedés”-ekben előírt erdőgazdálkodási elvek mit tartalmaznak és a gyakorlatban hogyan alkalmazták ezeket.

Mivel az erdőgazdálkodás első művelete a *maggyűjtés*, makkszedés, vegyük sorra az ezzel foglalkozó írásos emlékeket. Egy 1780 körül kelt írás nehezményezi a maggyűjtés lassú menetét: „...Mégis tapasztalom, hogy a vetni valónak megszerzésében elég korán meg nem tetetik a rendelés, mert nem gondolom, hogy azon csekély makknak leszedése is már elrendeltetett volna, amely a Czenki köveserdőben találtatik.” (7.)

Az 1804. évből két írásos emlék alapján is ismereteket szerezhetünk a makkszedésekkel kapcsolatban: „...Hogy a makk és más egyéb vetni, ültetni való mag jó esztendőben, annak idejében, midőn tudniillik tökéletesen megérett, jó vigyázással szedettség, s conserváltassék, mint ez már eddig is meg volt rendelve. Az ültetni való makk ott szedessék, hol az Uraság sertései fognak makkolatni, nem pedig azon erdőkben, mellyek Censuban adatnak ki.” (11.) A makkszedés mindaddig folyt, míg a szükséges és jó mennyiségű makkot be nem gyűjtötték, s csak ezután kezdődhetett meg az erdei legeltetés: „A makk se szabadulhat fel addig, míg ültetni való makk nem szedetik, s azt az Uraság tisztje fel nem szabadítja.” (10). A szedett makk minősége és tárolása már akkor sem volt mellékes: „...Ezen ültetni való makk egészséges, a fáról